

RECENZJE

***National Visions of EU Defence Policy – common denominators and misunderstandings*, eds. Federico Santopinto, Megan Price, Centre for European Policy Studies, 2013, pp. 176.**

It seems that the European Security Strategy of 2003 so far described as an example of progress towards European integration is losing more and more on its significance. It is common in the world of politics, even saying that the strategy of the term has lost its usefulness. Others even claim that it lacked key elements from the beginning, being a mere compromise to satisfy European politicians without its credibility and a clear and deliberate policy. But as it happens, in fact, believes scientists are divided and not all of them yet are so critical to bring the project. It is worth to mentioning that more balanced observers recognize the significant contribution to the strategy consolidate the European project. But even more benignant reviews European Security Strategy are offered in a general context tribute to the division, if not a praise.

Previous disappointment sparked renewed discussion on how to define again the collective EU Strategy in the field of defense and security. Taking into account recent developments on European policy based on the Treaty of Lisbon, one can conclude that due to its ineffectual, it is necessary to reconsider the EU tools and related expectations. In addition, conflicts in Libya, Mali and Syria helped to draw conclusions and create a not favorable opinion of Europe military capabilities to respond to emergencies in real-time.

The tenth anniversary of the functioning of the European Security Strategy has forced a broad range of political reflection on the resumption of the debate on the future vision of the EU Security Strategy and the Common Security and Defence Policy as the main governing body. The proceedings took place in December 2013 by the European Council where Poland was one of the leading European countries. For the first time since the entry into force of the Treaty of Lisbon, the European Council held thematic debate on defense. Identified priority actions for closer cooperation. In the opinion of the individual writers of this collective work previous attempts to have a common European strategy on the assumption contained many inaccuracies and provoked many questions that were not answer. The presumption of common interests that may occur at this level Brussels to awake in each state capitals did not work out. Although well intended, it was too optimistic approach that invented collective interests, instead of deriving them from the real driving force of the EU member states. This elaboration therefore aims to reverse the usual exploration approach applied. Instead of an investigation from the point of view common European interests guided CSDP research studies, each Member State will consider the CSDP as a mechanism to serve individual particular interest.

On the basis of this study we can accept the statement that each State to identify as a member of the EU security strategy must at the beginning understand and know what are the expectations from CSDP. Over the last few years the functioning of the ESS, we can observe a discrepancy between perception and performance of defense policy in Europe. This book narrows the multipolarity and gives this phenomenon more pronounced shape. Based on description of individual authors, we can conclude lack of decisiveness and straight vision for the future of the individual member states towards the CSDP. In addition, it is difficult to define what principle the Member States anticipate or demand from the CSDP,

and what kind of role European defense policy should play in their national strategies. Therefore, in this book we can see a lot of complex questions, but unfortunately the majority without answers and concrete guidance on issues concerning the future of the CSDP. Nevertheless, this is a very productive discussion, which can be the foundation of the common EU strategy.

For a deeper analysis of the above questions, a few scientists were sent to seven research centers of EU Member States. They had the opportunity to explore the world of foreign policy of Paris, London, Berlin, Rome, Warsaw, Stockholm and Madrid looking for CSDP through the prism of each state. Anatomy of the book looks like a tour of Europe, examining individual approach individual members of international organizations and the acceptable level of strategic autonomy of the country. The authors describe their observations on the national culture, as a set of standards, religions, beliefs and principles of the use of hard power in the eyes of decision makers. Reading the development of each author, it seems that everyone is defending their country describing their undeniable contribution to the ESDP, nevertheless it is apparent the lack of concrete solutions and visions in order to remedy this situation. It looks like that nobody wants to take the so-called “bull by the horns” and preside over the reorganization and the creation of a new ESS.

The diversity of interpretations, perceptions and opinions of individual members were gathered in the summary section, which aims to show both similarities and differences, and errors of national security strategy. Therefore, studies have focused on the accurate identification of joint surfaces agreement and areas where opinions are divided or we can see a total lack of approach to the CSDP. Such reasoning is essential for the European perception of peacekeeping operations, which can be considered in two areas. The first one is to serve as a basis for the continuation and implementation of policy instruments checked by the CSDP. The second is intended to demonstrate gaps and differences of opinion for the CSDP, and by finding common denominators of this agreement to make more efficient EU policies. The biggest dissonance we can observe among the strategic cultures. For a special attention deserves a big difference of opinion between France and Germany about the essence of the functioning of the CSDP. Manuel Muniz as a lawyer and PhD student in International Relations at Oxford described France as not only a strong military ally, but the state with the most advanced security program and defense policy that allows to solve the crises well beyond the borders of Europe. Christian Wurzer – a PhD student at Vienna University claims that quite different beliefs has Germany, who argue that the CSDP is mainly an instrument of European integration. Based on their historical experience, which significantly influence the consciousness of the nation, they are the last country who will vote for the use of force. Therefore, Germany’s most deeply appreciate the power of diplomacy, which should be mainly use during settlement of conflicts.

The main motto of these considerations is to clarify what actually CSDP is, for each Member State, prior to the start of serious discussions on the shape and the vision of a united European security strategy. However, they require a mature level of strategic thinking, which is unfortunately invisible by some EU members. This problem appears most clearly in the chapter describing Spain by Federico Santopinto – Head of Research at GRIP (fr. *Groupe de recherche et d’information sur la paix et la sécurité*) in Brussels, where we can noticed a lack of clarity or strategic guidance. One can say that Spanish policy towards CSDP displays both loyalty and confusion, in an attitude that is both honorable and extremely risky. However, each country has its distempers. Italy, for example, described by

F. Santopinto, seems to stand at the crossroads balancing its commitment to NATO and the CSDP. However, with so many challenges on strengthening European security and continuous hope that this protection is and will be provided by NATO, is not convinced of fully devotion for the CSDP. France seems to be disappointed helplessness so far CSDP, her little commitment and a lack of decisiveness force them to take the heading more towards NATO and its own self-defense. Authorities reserve the right to make decisions regarding the use of force outside the country where it could have an impact on the national security or find this necessary. Reading the chapter about Poland written by Joanna Dobrowolska-Polak – researcher at the Institute for Western Affairs, Poznań, one can see how much has changed our attitude towards an integrated Europe for the last few years. Polish increasingly expressed their views on the international arena of the need for reforms to improve the efficiency of the CSDP actions taking a leading part in conferences on European Security. In the chapter on Sweden described by Alessandro Marrone – researcher at *Istituto Affari Internazionali* (IAI) in Rome, we can learn about the active involvement of this state in favor of European security. They see the need to not only necessary to maintain the stabilization of the security of the Baltic States but, but also the countries directly bordering Russia for its own security by observing lately worrying and expansionary policy of the Russian Federation.

In the part about The United Kingdom's written by Giovanni Faleg – Associate Research Fellow at the EU Foreign Policy Unit of the Centre for European Policy Studies (CEPS) in Brussels we can find out that participation in the EU's Common Security and Defense Policy (CSDP) is at a crossroads. Yet, as this research shows, the UK's stance towards European defense has never had so many doubts. Due to the budget cuts which an impact on public defense spending, the Coalition Government has privileged bilateral cooperation with France as a defense agreement which affect negatively multilateral initiatives within the EU framework. It looks like that this new political doctrine, combined with a prolonged sense of frustration towards Brussels-based, ineffective crisis management structures, has caused Britain to deviate from the course of CSDP.

Based on this study EU members do not treat themselves seriously in matters of security and defense, however. Even if you change their mind and will succeed in filling the gaps on strategic cultural differences, this still sustained trend in defense budget cuts in European countries will not allow to equip armies with the means that would allow for longer survival on the battlefield without the support of NATO. The European Union has not once proved the effectiveness of the force of diplomacy, but in these times where the environment is becoming increasingly complex and unfriendly soft power must go hand in hand with hard power.

Collective work of National visions of EU defense policy consists of seven main chapters describing the visions of EU defense by France, Germany, Italy, Poland, Spain, Sweden and the United Kingdom. In addition it is a specific link between the theoretical considerations about the concept of the European Security Strategy and contemporary international issues which have a direct impact on CSDP. At the same time it stress how much is needed a dialogue between Member States in order to improve European defense. The advantage of this book is very readable narrative form of individual authors, which is not a problem even for people who have not dealt with this issue before. The results of research in the various countries are valuable compendium of information both for students of political science and international relations. Deserves to be called the highlight selection and use of appropriate

sources of knowledge of the issues presented. In recognition of the merits the use of so many authors from different countries in order to present a broader picture of the CSDP, which undoubtedly contributed to raising the cognitive asset. However, the drawback of these studies, especially for readers interested in the subject, is too great detail devoted the various national strategies and their brevity in the description. However, this is the result of chosen form of work that has to be primarily an impulse to further explore the issues and dialogue between Member States. Summing up *National visions of EU Defence Policy* is a valuable development, containing a number of innovative touches the individual authors and provides added value in all considerations of metamorphosing vision of CSDP in the last decade.

Paweł MARCINKOWSKI

Poznań

***Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania*, red. Sebastian Wojciechowski, Anna Potyrała, Difin, Warszawa 2014, ss. 262.**

Od przełomu XX i XXI wieku doszło do wielu zasadniczych zmian w otoczeniu, w którym funkcjonujemy. Przede wszystkim ostatecznie podważono trend charakterystyczny dla ostatniej dekady XX wieku, oparty na idei „końca historii” Francisa Fukuyamy, czego symbolem stały się zamachy na WTC i Pentagon. Ówczesne przekonanie o ostatecznym zakończeniu rywalizacji na tle ideologicznym na wzór zimnej wojny okazało się przedwczesne, a z obecnej perspektywy mocno życzeniowe. W konsekwencji ponownie należy określić rzeczywiste uwarunkowania, aby przynajmniej poprawnie rozpoznawać nowe ryzyka i reagować na nie, szczególnie w kontekście stosunków międzynarodowych, w dobie zaawansowanej globalizacji oraz jakże ekspansywnego postępu technicznego i technologicznego. Proces ten pozostaje jednak wysoce skomplikowany w obliczu coraz bardziej dynamicznie zmieniającego się otoczenia, a wręcz wydaje się niemożliwy do przeprowadzenia (zakończenia). Co więcej, można z całą pewnością stwierdzić, że każda taka podjęta próba (analiza) zawsze ulega dezaktualizacji, co nie oznacza, że należy z niej rezygnować, lecz w celu użyteczności trzeba ją systematycznie uaktualniać. Takiego właśnie zadania podjęli się Autorzy publikacji zbiorowej zatytułowanej *Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania* pod redakcją Sebastiana Wojciechowskiego i Anny Potyrały, którzy nakreślili kluczowe determinanty bezpieczeństwa Polski na początku XXI wieku.

W słowie wstępu Minister Obrony Narodowej – Tomasz Siemoniak – wyodrębnił istotne zmiany, jakie zaszły na przestrzeni ostatniej dekady w zakresie pojmowania bezpieczeństwa i systemu, który je buduje. Przede wszystkim podkreślił rozszerzenie się grona podmiotów, dzięki którym można wpływać na stan bezpieczeństwa, tymi słowami: „My wszyscy, bez względu na zajmowane stanowisko i wykonywaną pracę, tworzymy ten system. Od nas samych zależy, czy będzie on dawał poczucie bezpieczeństwa, którego potrzebujemy” (s. 7). Co więcej, wskazał na przykładzie *Euro 2012* jak wielce zróżnicowany, wielopłaszczyznowy i wieloaspektowy, stał się obszar, który dotyka bezpieczeństwa i jak wiele instytucji wpływa na jego spójność. A na koniec przypomniał, że bezpieczeństwo Polski nie jest rzeczą daną nam raz na zawsze.

Z kolei, we wprowadzeniu, w podobnym tonie wypowiedział się współredaktor książki – Sebastian Wojciechowski – zaznaczając, że istniejąca teoria bezpieczeństwa nie zawsze jest w stanie „nadażyć” za ewolucją i dynamiką otaczających nas zjawisk. Tym samym, zarówno z punktu widzenia praktyka z administracji centralnej i teoretyka ze środowiska akademickiego, nadeszła potrzeba aktualizacji rzeczywistości z obszaru bezpieczeństwa, w tym przypadku z obszaru bezpieczeństwa narodowego Polski.

Poprawnie przeprowadzona analiza wymaga wpiery określenia podstaw teoretycznych, a szczególnie zdefiniowania problemu badawczego, w tym pojęć. Tego zadania podjął się Ryszard Zięba, który omówił treść i zakres terminu „bezpieczeństwo Polski”. Sprawdził je, wydaje się wbrew powszechnej opinii, przede wszystkim do pewności – stanu przeciwstawnemu zagrożeniom. W najogólniejszym znaczeniu bezpieczeństwo można więc określić jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Już chociażby z tego punktu widzenia, jakże odważnego i innowacyjnego, warto sięgnąć do artykułu i spróbować spojrzeć na bezpieczeństwo z perspektywy

jego umacniania, właśnie w kierunku zwiększania obiektywnej i subiektywnej pewności istnienia, przetrwania, posiadania, funkcjonowania i swobód obywatelskich.

W kolejnym rozdziale, autorstwa Jacka Pawłowskiego, podjęta została ambitna próba ukazania międzynarodowych i narodowych dylematów bezpieczeństwa na początku drugiej dekady XX wieku. Z niej przede wszystkim wyłania się wielość i niejednoznaczność oddziaływania najważniejszych współczesnych czynników zewnętrznych na bezpieczeństwo Polski. Okazuje się, że w tak specyficznym położeniu geopolitycznym, w jakim się znajdujemy „mało które zdarzenie zewnętrzne czy megatrend rozwojowy są dla Polski samoistnie i jednoznacznie dobre lub złe” (s. 46). Co więcej, zgodnie z intencją Autora, wyczuwa się niewystępującą wcześniej złożoność obecnego systemu międzynarodowego i wynikającą z tego stanu niepewność. Jednak wydaje się, że analiza konkretnego zagrożenia dałaby większą satysfakcję niż ukazanie ich wszystkich. Jeżeli jednak celem miało być wskazanie najgroźniejszego czynnika, czyli szybkości rozwoju i kumulacji zagrożeń w świecie poddanym przecież zaawansowanej globalizacji, to artykuł spełnia to wymaganie.

W następnym rozdziale uwidacznia się analogiczny tok myślenia, czyli w opracowaniu uchwycono najbardziej istotne ogólne przejawy współczesnej dynamiki międzynarodowej. Wojciech Kostecki, po zaakcentowaniu efektywności państwa w neutralizowaniu zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych, wyodrębnił trzy obszary priorytetowe dla tych, którzy są odpowiedzialni za bezpieczeństwo Polski: skłonność do autodestrukcji Zachodu, niewidoczność potencjalnego przeciwnika oraz utrzymywanie przez państwa zasobów broni nuklearnej i jej rozprzestrzenianie się. Tym trzem wielkim procesom transformacyjnym należy się szczególna uwaga, trzeba poznać ich naturę i znaleźć na nie skuteczną odpowiedź, aby z sukcesem ochraniać polskie społeczeństwo.

W czwartym artykule książki Jadwiga Kiwerska zajęła się kwestią bezpieczeństwa w stosunkach polsko-amerykańskich, a dokładniej ukazała trendy z ostatniego ćwierćwiecza i perspektywy w relacjach Polski z amerykańskim hegemonem. Przedstawiony w syntetyczny sposób rys historyczny uzmysławia przede wszystkim, jak emocjonalną politykę zagraniczną prowadzimy i jak trudno nam, a raczej polskim decydom, racjonalnie podejść do punktów zwrotnych w obustronnych relacjach, jak choćby amerykańska (zazwyczaj powyborcza) redefinicja priorytetów i zmiana kierunków zainteresowań. Mimo wielu, przytoczonych w tekście, przeszłych i istniejących nieporozumień, a nawet rozczarowań, najistotniejsza konkluzja sprowadza się jednak do stwierdzenia: „Otóż, gdyby Polska w przyszłości znalazła się w niebezpieczeństwie, to krajem, na którego pomoc moglibyśmy liczyć najbardziej, są Stany Zjednoczone” (s. 79).

Piąty rozdział rozszerza spektrum analizy o Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony w obliczu kryzysu na Ukrainie z perspektywy *Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego RP*. Autor – Sebastian Wojciechowski – wypunktował w przejrzysty sposób kluczowe determinanty tej unijnej idei i tym samym obnażył jej kruchość, a nawet wydaje się wręcz życzeniową, istotę. Realne spojrzenie, wyłaniające się z tekstu, na WPBiO zmusza do refleksji nad infantylną wiarą społeczeństwa polskiego w efektywność instytucji i organizacji międzynarodowych w neutralizowaniu konfliktów zbrojnych. Warto w tym miejscu przytoczyć fragment artykułu: „W amerykańskich kalkulacjach Polska nie zajmuje tego samego miejsca, jakie Ameryka zajmuje w kalkulacjach polskich. Niestety, uwaga ta dotyczy także relacji zachodzących na linii Polska – Unia Europejska” (s. 92).

Kolejne artykuły poruszają wybrane problemy ściśle powiązane z kluczowymi determinantami bezpieczeństwa narodowego Polski, jak: wpływ polityki spójności na wyniki

makroekonomiczne województw; oddziaływanie mniejszości narodowych na poczucie bezpieczeństwa społeczeństwa polskiego; znaczenie sił zbrojnych RP w przeciwdziałaniu zagrożeniom niemilitarnym dla bezpieczeństwa wewnętrznego Polski.

Ciekawie został przedstawiony wątek zagrożenia terrorystycznego, ponieważ wpierv Rafał Batkowski podkreśla ważną rolę przeciwdziałania takiej aktywności już na etapie inicjującym, a następnie Artur Wejkszner ukazuje skutki pokrewnych zaniedbań, czego efektem jest rosnący w siłę i wpływy globalny ruch dżihadystyczny. Pierwszy, uwydatnia potrzebę szczególnej troski o właściwe relacje administracji i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ze wszystkimi mieszkańcami w celu wspólnej, skutecznej walki z terroryzmem. „Asymetria w zachowaniu terrorystów powinna spotkać się z asymetryczną odpowiedzią zagrożonego środowiska” (s. 148). Drugi, przestrzega przed zbytnim ignorowaniem radykalnego islamu, szczególnie kiedy jego zasięg przy obecnie wysoce zaawansowanej globalizacji stał się w praktyce nieograniczony. „Żadne działania kontrterrorystyczne nie są w stanie zapobiec dalszemu rozwojowi jego struktur” (s. 160).

Kolejni autorzy ponownie poruszają interesujące wątki powiązane z bezpieczeństwem narodowym Polski w obrębie konkretnego zagadnienia. Pojawia się kwestia ochrony lotnictwa cywilnego w kontekście aktów bezprawnej ingerencji w lotnictwie cywilnym wraz z metodami ich badania, a także próba omówienia zagadnień teoretycznych i uwarunkowań realizacyjnych polityki bezpieczeństwa ekonomicznego Polski. Co więcej, poszerzanie się zakresu bezpieczeństwa i wraz z nim przestrzeni zabezpieczanej przez szeroko rozumiany sektor publiczny, prowadzi do wykształcenia się kolejnych kategorii bezpieczeństwa, np.: ekologicznego, energetycznego, fizycznego, informatycznego, kulturowego, psychicznego, socjalnego itp. W omawianej publikacji odzwierciedliła się także ta tendencja, a zatem poruszone zostały zagadnienia związane z: bezpieczeństwem ludzkim, bezpieczeństwem społecznym, bezpieczeństwem teleinformatycznym i bezpieczeństwem zdrowotnym, część w kontekście *Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego RP*. W pierwszym przypadku Autorka – Anna Potyrała – identyfikuje miejsce koncepcji bezpieczeństwa ludzkiego w systemie bezpieczeństwa RP, co pozwoliło określić stopień zgodności polskich rozwiązań w tym względzie z wytycznymi międzynarodowymi. W drugim, przedmiot badań głównie sprowadza się do zawłości związanych z próbą ustanowienia kategorii „jakość życia” jako miernika bezpieczeństwa społecznego. Okazuje się, że brak spójności społecznej oraz poszerzający się zakres pojęciowy samego pojęcia bezpieczeństwa społecznego znacznie ogranicza możliwości eksplanacyjne. Sugerowana kategoria nie dostarcza wielu informacji kluczowych w relacjach między państwem a obywatelem. W trzecim przypadku Autor – Jędrzej Skrzypczak – dotyka jakże kluczowej determinanty bezpieczeństwa Polski w dobie społeczeństwa informacyjnego. Wydaje się, że obecnie bez zapewnienia bezpieczeństwa teleinformatycznego nie można myśleć o efektywnym neutralizowaniu zagrożeń w innych obszarach, w tym nowych ryzyk. Co więcej, w zglobalizowanym świecie działalność w tym zakresie „wymaga nie tylko wprowadzenia właściwych mechanizmów i technologii prewencji i ochrony systemów informatycznych, ale także stworzenia odpowiednich ponadnarodowych i paneuropejskich instrumentów prawnych” (s. 226). W ostatnim przypadku problematyka bezpieczeństwa zdrowotnego zawarta w dwóch końcowych artykułach obejmuje: metodologię badań w nadzwyczajnych zagrożeniach środowiskowych oraz kwestie znaczenia zdrowia jako zasadniczej wartości w życiu człowieka. Pierwszy wątek podejmuje Jerzy Konieczny i już na wstępie podkreśla jak szczególnym „wyzwaniem dla systemów ochrony zdrowia i zarządzania w sytuacjach kryzysowych są nadzwyczajne zagrożenia

w następstwie katastrof, które muszą być badane w celu maksymalnego ograniczenia strat ludzkich, materialnych i kulturowych” (s. 228). Ten ostatni problem w Polsce wydaje się obecnie bardzo zaniedbany, co objawia się niewielką ilością opracowań konkretnych katastrof (*case study*). W celu poprawy tego stanu Autor dostarcza *know-how* w zakresie metod gromadzenia danych i analiz statystycznych. Co więcej, prezentuje drogę postępowania badawczego, w szczególności określa ramy czasowe, zwraca uwagę na ocenę jakości badania pod względem ich dostępności i kompletności, przekonuje do odważnej choć ostrożnej interpretacji wyników oraz eksponuje rolę informacji zwrotnych (zaleceń, rekomendacji) w kierunku użyteczności badań opartych na *case study*. Kolejnych spostrzeżeń z obszaru zdrowotnego dostarcza Mirosław Skarżyński, który nakreśla pierwotne znaczenie bezpieczeństwa zdrowotnego w stosunku do innych kategorii bezpieczeństwa. W konsekwencji przeprowadzonej analizy nad problematyką zdrowotną jednoznacznie rozstrzyga lapidarnie sformułowany dylemat „rakiety czy zdrowie” na korzyść właśnie zdrowia. Wręcz proponuje, aby traktować bezpieczeństwo zdrowotne jako priorytetowe zadanie dla szeroko pojętego sektora publicznego.

Na zakończenie należy podkreślić, że książka ewidentnie służy procesom aktualizacyjnym wiedzy o bezpieczeństwie narodowym RP. Porusza się w niej kluczowe determinanty stabilizujące i destabilizujące stan i poczucie bezpieczeństwa społeczeństwa polskiego. Wpisuje się w potrzebę dostarczania najnowszej wiedzy, choć naturalnie w ograniczonym obszarze, ale co ważniejsze wychodzi naprzeciw społecznej potrzebie kompleksowego minimalizowania ryzyk, czyli żądaniom poszukiwania potencjalnych zagrożeń w każdej dziedzinie życia w celu ich identyfikacji i likwidacji. Już choćby z tego punktu widzenia recenzowana publikacja jest warta przestudiowania, zwłaszcza przez przedstawicieli administracji publicznej.

Maciej MAGIERA

Poznań

Tomasz R. Aleksandrowicz, *Świat w sieci. Państwa, społeczeństwa, ludzie. W poszukiwaniu nowego paradygmatu bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2014, ss. 257.

Zmiany, jakie nastąpiły w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, wywarły znaczący wpływ na większość sfer ludzkiego życia. Upadek świata dwubiegunowego, postęp technologiczny, procesy globalizacyjne, wzrost współzależności czy też pojawienie się nowych podmiotów w stosunkach międzynarodowych sprawiły, że zmieniła się również rola i pozycja państwa we współczesnym świecie. To z kolei wiąże się z koniecznością nowego postrzegania kwestii bezpieczeństwa, którego przedmiot, jak i podmiot uległ przemianom.

Uwzględniając dokonujące się zmiany w stosunkach międzynarodowych po zakończeniu zimnej wojny oraz ich wpływ na bezpieczeństwo państwa, Tomasz Aleksandrowicz w swoim najnowszym dziele podjął próbę zdefiniowania nowego paradygmatu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Autor chciał w ten sposób uzupełnić dotychczasowe postrzeganie tego zagadnienia, wywodzące się ze szkoły realistycznej, neoliberalnej i konstruktywistycznej, o realia świata multcentrycznego, w którym ważną rolę odgrywają podmioty pozapaństwowe. Do osiągnięcia zamierzonego celu posłużył się koncepcją społeczeństwa sieciowego i sieciocentryczności. Koncepcja ta zakłada, że państwa z jednej strony posiadają strukturę sieciową, a z drugiej same funkcjonują w sieci jako środowisku działania, co zdaniem Autora determinuje kształt współczesnego bezpieczeństwa narodowego.

Książka składa się z 8 rozdziałów oraz wprowadzenia, zakończenia i bibliografii. Znajdują się w niej ponadto wykresy i tabele, które stanowią przejrzyste i syntetyczne uzupełnienie omawianych zagadnień. Walorem pracy są również zamieszczone na końcu każdego rozdziału podsumowania zawierające zwięźle sformułowane wnioski. Interdyscyplinarne podejście do tematu przejawia się w odwołaniu się do dorobku różnych dziedzin nauki w poszczególnych częściach publikacji.

W pierwszym rozdziale Tomasz Aleksandrowicz podjął się analizy zmian na arenie międzynarodowej, które nastąpiły po rozpadzie Związku Radzieckiego. Porusza w nim również zagadnienie wzrostu współzależności, postępujących procesów globalizacyjnych i zmiany układu sił. Główną uwagę poświęca zmianie pozycji państwa w stosunkach międzynarodowych ze względu na pojawienie się nowych podmiotów niepaństwowych.

Drugi rozdział traktuje o zmianach dokonujących się w dziedzinie technologii komunikacyjnych. W tym miejscu opisane zostały również kwestie związane z pojawieniem się społeczeństwa informacyjnego i znaczenia informacji w rozwoju sieci społecznych oraz cyberprzestrzeni. Wszystko to zostało poruszone w kontekście wpływu na bezpieczeństwo państwa i funkcjonowanie społeczeństwa.

W trzeciej części, wykorzystując dorobek wcześniejszych badań, przeanalizowano zmiany, jakie nastąpiły w środowisku bezpieczeństwa pod względem przedmiotowym i podmiotowym. Autor zwrócił uwagę na nasilenie się zagrożeń o charakterze pozamilitarnym, a także pojawienie się nowych podmiotów generujących zagrożenie.

Czwarty rozdział odnosi się do funkcjonowania państwa i społeczeństwa w świetle zachodzących zmian cywilizacyjnych. Rozważania skupiają się na przedstawieniu zarówno pozytywnych, jak i negatywnych skutków tego zjawiska.

Piąta część publikacji poświęcona została regulacjom prawnomiędzynarodowym w zakresie użycia siły. Skonfrontowano normy dotyczące uprawnienia do użycia siły zbrojnej w stosunkach międzynarodowych oraz dozwolonych środków i sposobów walki z panującymi realiami. Skłoniło to Autora do rozważań na temat aktualności obowiązujących regulacji i praktyk stosowanych przez państwa w kwestii ich interpretacji.

Rozdział szósty to próba wypracowania nowego sieciowego paradygmatu bezpieczeństwa. Posłużyła temu analiza relacji zachodzących między podmiotem, przedmiotem a środowiskiem bezpieczeństwa. Przeprowadzone badania wskazały na konieczność odejścia od państwo-centrycznego postrzegania stosunków międzynarodowych oraz występowania sieciowego charakteru wewnętrznych i zewnętrznych relacji państwa.

W siódmym rozdziale poddano analizie dokumenty strategiczne Stanów Zjednoczonych, ChRL, Rosji, Francji, Wielkiej Brytanii, Czech, Słowacji, Ukrainy, Litwy, Izraela i Szwajcarii. Ponadto znaczącą część rozdziału poświęcono na studia Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2010–2012. Badanie to miało na celu zweryfikowanie, czy w strategiach bezpieczeństwa wyżej wymienionych państw sieciowy paradygmat bezpieczeństwa znajduje swoje praktyczne odzwierciedlenie.

Ostatnia ósma część książki to prognoza na przyszłość. Tomasz Aleksandrowicz przedstawił w tym miejscu autorską wizję środowiska bezpieczeństwa w perspektywie kolejnych 25 lat. Jest to na pewno śmiałe rozwiązanie, biorąc pod uwagę tempo zmian i nasz ograniczony wpływ na nie. Uwzględniając jednak przy tym dystans, z jakim Autor podchodzi do tej próby, z pewnością jest to jeden z najciekawszych i najbardziej intrygujących fragmentów publikacji.

Książka Tomasza Aleksandrowicza jest warta polecenia nie tylko osobom zajmującym się problematyką bezpieczeństwa narodowego, ale także wszystkim tym, którzy szerzej interesują się współczesnymi stosunkami międzynarodowymi. Jednocześnie ze względu na logiczne i przejrzyste przedstawienie omawianych problemów oraz zrozumiały język publikacji stanowi ona ciekawą pozycję również dla osób spoza świata nauki. Ponadto liczne przykłady, jakie przytacza Autor, utwierdzają czytelnika w przekonaniu o aktualności poruszanych przez niego kwestii. Niemniej jednak skompresowanie tak obszernego zagadnienia, jakim jest bezpieczeństwo narodowe i co więcej, próba przedstawienia go z różnych, złożonych perspektyw w stosunkowo niewielkiej objętościowo książce, może pozostawiać pewien niedosyt. Warto zatem potraktować tę lekturę jako bazę do dalszej wnikliwej analizy omawianego tematu.

Aleksandra GOLUS

Poznań

Daisuke Akimoto, *Japan As a 'Global Pacifist State': Its Changing Pacifism and Security Identity*, Peter Lang, Berno 2013, ss. 281.

O japońskim pacyfizmie napisano już wiele, zarówno w literaturze japońskiej, jak i światowej. Wraz z objęciem urzędu premiera przez Shinzō Abe zagadnienie to powróciło na wokandę, pod postacią koncepcji „aktywnego pacyfizmu” i planów zmiany polityki bezpieczeństwa Japonii. Dało to asumpt do kolejnej analizy japońskiej historii pacyfizmu, choć niełatwo o nowe konkluzje w tym temacie. *Japan As a 'Global Pacifist State': Its Changing Pacifism and Security Identity* autorstwa Daisuke Akimoto jest swego rodzaju nowością w tej kategorii – monografia wprowadza m.in. nowe tezy badawcze do teorii japońskiego pacyfizmu i analizuje japońską tożsamość bezpieczeństwa pod kątem teorii stosunków międzynarodowych. O nowatorskim podejściu do tematu świadczy m.in. analiza korelacji pomiędzy ewolucją cech japońskiego pacyfizmu a zmianami w japońskiej tożsamości bezpieczeństwa, co, jak podkreśla Autor we wstępie książki, dotychczas nie znalazło wyjaśnienia w literaturze. Dodatkowo, do zbioru pojawiających się na przestrzeni ostatnich dekad odmian japońskiej tożsamości bezpieczeństwa, Autor wprowadza definicję tożsamości „globalnego państwa pacyfistycznego” (ang. *global pacifist state*). W opinii D. Akimoto koncepcja ta będzie dominantą japońskiej tożsamości bezpieczeństwa w nadchodzących latach.

Książka jest pierwszą monografią D. Akimoto, opartą o wcześniejszą pracę doktorską, i stanowi opis przemian japońskiego pacyfizmu oraz ich konsekwencji dla japońskiej tożsamości bezpieczeństwa. Tematem przewodnim jest historyczny proces ewolucji japońskiego pacyfizmu z „negatywnego” na „pozytywny”, w odpowiedzi na zmiany w układzie sił w Azji i na świecie. Głównym celem monografii jest odpowiedź na pytania: co doprowadziło do powyższej zmiany i w jaki sposób przemiana ta wpływa na japońską tożsamość bezpieczeństwa. Autor rozważa powyższe zagadnienia chronologicznie, w płaszczyznach wyznaczonych przez kilka historycznych okresów lub wydarzeń. Są to kolejno: lata 1945–1990, udział Japońskich Sił Samoobrony w misjach pokojowych ONZ, amerykańska wojna z terroryzmem oraz plany rewizji konstytucji Japonii. Autor przedstawia też analizę poszczególnych modeli japońskiej tożsamości bezpieczeństwa w odniesieniu do nurtów naukowych w teorii stosunków międzynarodowych: liberalizmu klasycznego, neoliberalizmu, realizmu klasycznego, neorealizmu oraz konstruktywizmu. Proponuje zatem następujące modele: 1) Japonia jako państwo pacyfistyczne (liberalizm klasyczny); 2) Japonia jako aktywny członek sił pokojowych ONZ (neoliberalizm); 3) Japonia jako „normalne” państwo (klasyczny realizm); 4) Japonia jako sojusznik USA (neorealizm). Jak wyjaśnia D. Akimoto, żadna z teorii stosunków międzynarodowych sama w sobie nie może stanowić wyjaśnienia dla japońskiej tożsamości bezpieczeństwa, a więc Autor proponuje podejście konstruktywistyczne – analiza powinna być kompleksowa i eklektyczna. Innymi słowy to, co może być wyjaśnione za pomocą teorii realistycznych (np. dążenie Japonii do „normalizacji” siły militarnej) musi być uzupełnione przez teorie – w danym przypadku – liberalistyczne (np. angażowanie się w misje pokojowe ONZ).

Recenzowana monografia składa się z pięciu rozdziałów z wyróżnionym wstępem i podsumowaniem. Każdy z rozdziałów omawia jeden z pięciu okresów i wydarzeń historycznych, które w sposób znaczący wpłynęły na kształtowanie się kolejnych modeli japoń-

skiej tożsamości bezpieczeństwa. Jak już nadmieniono powyżej, mamy tu kolejno: 1) lata 1945–1990; 2) udział Japońskich Sił Samoobrony w misji pokojowej ONZ w Kambodży; 3) udział Japońskich Sił Samoobrony w misji pokojowej ONZ w Timorze Wschodnim; 4) Japonia jako sojusznik USA i odpowiedź na amerykańską wojnę z terroryzmem oraz 5) plany rewizji konstytucji Japonii. Dodatkowo w każdym z rozdziałów znajdziemy omówienie japońskiej tożsamości bezpieczeństwa z perspektywy głównych nurtów teorii stosunków międzynarodowych. Książka opatrzona jest pokazną bibliografią w języku japońskim i angielskim, z uwzględnieniem najważniejszych dzieł dotyczących teorii stosunków międzynarodowych.

Wstęp do monografii stanowią rozważania teoretyczne na temat modeli japońskiej tożsamości bezpieczeństwa. Autor dokonuje dość szczegółowej analizy literatury przedmiotu. W sposób wyraźny podkreśla również cel pracy oraz wyszczególnia hipotezy badawcze. Głównymi celami Autora jest zarys przyczyn pojawienia się „pozytywnego pacyfizmu”, określenie perspektyw dla normalizacji militarnej Japonii oraz analiza wpływu „pozytywnego pacyfizmu” na japońską tożsamość bezpieczeństwa. Niniejsza część pracy zawiera również uzasadnienie celowości teoretycznego podejścia do tematu japońskiej tożsamości bezpieczeństwa oraz opis metodologii przeprowadzonych badań.

Rozdział pierwszy przedstawia zarys historyczny japońskiej polityki bezpieczeństwa w latach 1945–1990. D. Akimoto definiuje genezę „negatywnego pacyfizmu” oraz wyjaśnia jego wpływ na politykę bezpieczeństwa i tożsamość bezpieczeństwa od wczesnych lat powojennych do zakończenia zimnej wojny. Historia „negatywnego pacyfizmu” przedstawiona jest tu w oparciu o analizę faktograficzną – punktami odniesienia są tak ważne wydarzenia, jak: okres amerykańskiej okupacji, uchwalenie japońskiej konstytucji, wybuch wojny koreańskiej, zawiązanie sojuszu japońsko-amerykańskiego w 1951 r. czy wojna w Wietnamie. W odczuciu recenzentki Autor słusznie wyznacza ramy czasowe w oparciu o ówczesny charakter japońskiej polityki bezpieczeństwa – od lat powojennych po koniec polityki zimnowojennej i rozpoczęcie pierwszej wojny w Zatoce Perskiej. Dwa ostatnie wydarzenia stały się bowiem przyczynkiem do rewizji dotychczasowej polityki bezpieczeństwa w Japonii, a więc redefinicji znaczenia Sił Samoobrony i sojuszu z USA oraz do reinterpretacji pacyfistycznej konstytucji. Jak zaznacza Autor, powyższa cezura czasowa wyznacza również okres trwania „państwa pacyfistycznego” (ang. *pacifist state*) jako dominanty w japońskiej tożsamości bezpieczeństwa.

Rozdziały drugi i trzeci stanowią analizę studiów przypadku uczestnictwa Japońskich Sił Samoobrony w misjach pokojowych ONZ w Kambodży i Timorze Wschodnim. Autor szczegółowo nakreśla tło historyczne i sytuację polityczną w tych państwach oraz wskazuje znaczenie uczestnictwa Japonii w obu misjach dla zmiany japońskiej tożsamości bezpieczeństwa. Według D. Akimoto, uchwalenie w 1992 r. Prawa o współpracy [z ONZ] w operacjach pokojowych (ang. *Peace Cooperation Law*), a następnie udział Sił Samoobrony w operacjach ONZ sprawił, że Japonia z państwa pacyfistycznego (*pacifist state*) stała się członkiem międzynarodowych sił pokojowych (*peacekeeper*). To z kolei, jak zauważa Autor, wskazuje na początki „pozytywnego pacyfizmu” w Japonii i podjęcie działań w kierunku militarnej normalizacji państwa.

Rozdział czwarty analizuje odpowiedź ówczesnego rządu japońskiego oraz reakcję opinii publicznej na zamachy terrorystyczne w USA z 11 września 2001 r. i na amerykańską wojnę z terroryzmem. Autor opisuje w jakim stopniu sytuacja wewnętrzna i zewnętrzna wpłynęły na decyzje rządu o wysłaniu japońskich okrętów na Ocean Indyjski i Sił Samo-

obrony na wojnę w Iraku. W opinii Autora, w tym okresie nastąpiła ponowna zmiana japońskiej tożsamości bezpieczeństwa – z sojusznika USA Japonia stała się międzynarodowym inicjatorem budowania pokoju (*peacebuilder*).

Na rozdział piąty składają się rozważania na temat rewizji konstytucji i ewentualnych konsekwencji dla japońskiego pacyfizmu i tożsamości bezpieczeństwa. Autor dodatkowo wprowadza tytułową koncepcję Japonii jako „światowego państwa pacyfistycznego” (ang. *global pacifist state*). Jak wyjaśnia A. Daisuke, koncepcja ta stanowi połączenie elementów tożsamości państwa pacyfistycznego („negatywny pacyfizm”) i Japonii angażującej się w operacje ONZ („pozytywny pacyfizm”). W jego przekonaniu, mimo że japońska tożsamość bezpieczeństwa „dryfuje” pomiędzy wizerunkami państwa pacyfistycznego, sojusznika USA, członka sił pokojowych ONZ i „normalnego” państwa, tożsamość „światowego państwa pacyfistycznego” jest tu cechą nadrzędną. Według tezy Autora to właśnie ta koncepcja będzie determinować charakter japońskiej polityki bezpieczeństwa w nadchodzących latach niezależnie od sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej.

Zwieńczeniem monografii jest podsumowanie rozważań teoretycznych dotyczących japońskiej tożsamości bezpieczeństwa oraz weryfikacja głównych hipotez badawczych. Autor dokonuje prognozy ewolucji japońskiej tożsamości bezpieczeństwa i ponownie podkreśla stwierdzenie, że jej dominantą w najbliższych latach będzie koncepcja „globalnego państwa pacyfistycznego” oparta zarówno na elementach „negatywnego”, jak i „pozytywnego pacyfizmu”.

Z uwagi na afiliację Autora¹ może pojawić się obawa o obiektywizm naukowy w badaniach dotyczących japońskiego pacyfizmu, uczestnictwa Japońskich Sił Samoobrony w misjach pokojowych ONZ oraz w kwestii tak dyskusyjnej, jak rewizja konstytucji. Książka napisana jest jednak obiektywnie, z uwzględnieniem argumentów i stanowisk badaczy japońskiej polityki z różnych kręgów. Autor co prawda kilkakrotnie wspomina o roli, jaką odegrała partia Kōmeitō w przemianie japońskiej tożsamości bezpieczeństwa, jednak w opinii recenzentki jest to akurat zaletą niniejszej publikacji, choćby dlatego, iż działalność tej partii bywa opisywana w literaturze dość pobieżnie. Książka jest przede wszystkim omówieniem ewolucji japońskiej polityki i tożsamości bezpieczeństwa, kształtujących się na tle najważniejszych dla Japonii wydarzeń od czasów powojennych do współczesności. Monografię cechuje dość szeroka perspektywa badawcza – wnikliwa analiza tła historycznego i politycznego poszczególnych okresów japońskiej polityki bezpieczeństwa jest wartościowym studium historii japońskiego pacyfizmu. Dużym walorem pracy, również z językowego punktu widzenia, są znajdujące się w tekście tłumaczenia fragmentów japońskich ustaw i publicznych wypowiedzi japońskich polityków. Na dodatkowe wyróżnienie zasługuje również konceptualizacja japońskiego pacyfizmu na podstawie wybranych nurtów naukowych: realizmu klasycznego, neorealizmu, liberalizmu klasycznego, neoliberalizmu oraz konstruktywizmu. Tego typu rozważania teoretyczne z pewnością stanowią o oryginalności monografii, choć dla teoretyków stosunków międzynarodowych mogą one nie wyczerpywać tematu. Niemniej jednak *Japan As a 'Global*

¹ Akimoto Daisuke jest obecnie adiunktem na Uniwersytecie Sōka w Tokio. Uniwersytet ten został założony z inicjatywy Sōka Gakkai – organizacji buddyjskiej, której członkowie byli również założycielami partii Kōmeitō. Choć partia już w latach 70. oficjalnie oświadczyła, że działa niezależnie od organizacji, członkowie Sōka Gakkai nadal aktywnie działają w partii. Inne publikacje D. Akimoto wskazują na zainteresowanie Autora kwestiami związanymi z Kōmeitō.

Pacifist State': Its Changing Pacifism and Security Identity jest ciekawym i rzetelnym opracowaniem tematyki współczesnego pacyfizmu w Japonii. Ze względu na interdyscyplinarny charakter i obszerne zestawienie anglojęzycznych i japońskojęzycznych materiałów źródłowych, recenzowana publikacja będzie z pewnością użyteczna zarówno dla politologów, jak i japonistów.

Paulina WARCHOŁ

Poznań

Agnieszka Bryc, *Izrael 2020 skazany na potęgę?*, Poltext, Warszawa 2014, ss. 268.

Polityka bezpieczeństwa realizowana przez kolejne izraelskie rządy nie zawsze spotyka się ze zrozumieniem na świecie. Gra interesów prowadzona przez inne państwa w tym regionie dodatkowo nie ułatwia zrozumienia sytuacji, w której znajduje się państwo żydowskie. Bliski Wschód i złożoność problemów tam występujących powoduje, iż poddanie analizie i prognozowanie na temat rozwoju któregośkolwiek z tamtejszych państw wymaga od naukowca bogatej wiedzy i umiejętności analitycznych.

To właśnie problematyka polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Izraela analizowana jest w monografii Agnieszki Bryc *Izrael 2020 skazany na potęgę?*. Książka została opublikowana przez wydawnictwo Poltext, a patronat nad nią objęło Centrum Stosunków Międzynarodowych. W ramach struktury tekstu wyodrębniono wprowadzenie i sześć rozdziałów. Co może być interesujące dla czytelnika, klasyczne zakończenie zostało w tej pozycji zastąpione analizą SWOT w opisywanej perspektywie roku 2020. Dodatkowo książkę uzupełniają dwa załączniki zawierające chronologię rządów w Izraelu oraz notki biograficzne premierów uszeregowane w kolejności alfabetycznej.

Już we wprowadzeniu Autorka podkreśla, iż dostrzega zapotrzebowanie na zaprezentowanie bieżących wydarzeń w regionie bliskowschodnim z punktu widzenia Izraela. Argumentuje to ilością napływających niezawerifikowanych informacji, które niejednokrotnie obciążone są błędnymi stereotypami. Ideą tej książki jest bowiem przedstawienie słabych i silnych stron Izraela w kontekście okoliczności międzynarodowych, z którymi musi się mierzyć. Niestety zarówno we wprowadzeniu, jak i w kolejnych rozdziałach Autorka nie tłumaczy dlaczego wybrała perspektywę akurat roku 2020.

Pierwszy rozdział książki poświęcony jest uwarunkowaniom polityki prowadzonej przez rząd Izraela. W bardzo treściwy sposób zaprezentowane są w nim informacje na temat czynników geograficznych, takich jak: wielkość państwa, kwestie długości granic z poszczególnymi sąsiadami, czy też problem, jaki niesie ze sobą rozproszenie partyjne w Knesecie. To właśnie niewielki obszar, jaki zajmuje państwo żydowskie skłania Autorkę do postawienia tezy, iż jest to główny powód, dla którego kolejne rządy Izraela kładą nacisk na wyprzedzającą strategię militarną. Jak argumentuje A. Bryc, wojna defensywna mogłaby być dla Izraela fatalna w skutkach, choćby z faktu, iż samoloty startujące nawet z Egiptu są w stanie osiągnąć jego terytorium w ciągu jednej minuty.

W opisie czynników przedstawiono zarówno elementy postrzegane w kategorii *hard power*, jak i *soft power*. Czytelnik zapozna się z informacjami na temat działalności i finansowania IDF – *Israel Defence Forces*. Autorka przedstawia również szacunkowe prognozy finansowania armii do roku 2017. Zainteresować może również zestawienie, w którym porównywane są budżety obronne, populacja, wielkość armii oraz liczba rezerwistów w Izraelu oraz Arabii Saudyjskiej, Egipcie, Iranie, Jordanii, Libanie i Syrii. Sporo uwagi Agnieszka Bryc poświęca również tematyce broni jądrowej w Izraelu. Choć na wstępie tego opisu podkreśla ona, że izraelskie władze nigdy oficjalnie nie przyznały się do posiadania broni jądrowej, to dość precyzyjnie opisuje równocześnie proces, w jakim w rzeczywistości mogły wejść w posiadanie tej broni. Autorka prezentuje również tzw. strategię dwuznaczności, jaką przyjęły wówczas władze w kontekście wypowiedziania się na ten te-

mat. Dostrzega ona też koszty realizacji programu jądrowego – zarówno ekonomiczne, jak i polityczne (tj. przyczynianie się do wyścigu zbrojeń w regionie). Swego rodzaju odpowiedzią na ów wyścig jest również opisany system *Iron Dome*. Podkreślona została jego 84% skuteczność w trakcie trwania operacji *Filar Obrony*, choć równocześnie zauważone zostały gigantyczne koszty z nim związane – niejednokrotnie większe od potencjalnych strat wywołanych przez nieprzechwycony pocisk.

Z pozostałych czynników przeanalizowanych przez Autorkę na uwagę zasługują również kwestie problemów demograficznych w Izraelu, związane z rosnącą liczbą ortodoksyjnych Żydów, co bezpośrednio może mieć wpływ na przyszły podział sił w Knesecie, a co za tym idzie i decyzje polityczne. Czytelnika zainteresować może także opis sytuacji gospodarczej w tym państwie, opartej w dużej mierze o wysokie technologie i zapewniający dość niski poziom bezrobocia (głównie wśród ludności żydowskiej).

Bardzo szczegółowo ukazany został też problem palestyński. Agnieszka Bryc rozpoczyna opis od kolejnych *aliji*, czyli migracji ludności żydowskiej z powrotem do Palestyny. Kwestia powstania państwa Izrael w 1948 roku i związanych z tym działań wojennych płynnie przechodzi natomiast w analizę powstałej w ich wyniku problematyki palestyńskich uchodźców. Autorka prezentuje między innymi statystyki dotyczące szacowanej liczby ludności palestyńskiej na świecie z podziałem na Izrael, państwa arabskie oraz Zachodni Brzeg Jordanu i Strefę Gazy. Uwagę czytelnika mogą zwrócić jednak informacje przedstawiane z bieżącej sytuacji arabskich mieszkańców państwa żydowskiego. A. Bryc podkreśla bowiem, iż otrzymują oni nieproporcjonalnie mniej funduszy niż wynikałoby to ze struktury demograficznej państwa. Stawia ona również tezę, iż w związku z tym jest to przyczyna wolniejszego rozwoju miast zdominowanych przez ludność arabską, co w dalszej konsekwencji prowadzi do wyższego poziomu bezrobocia i niższego poziomu edukacji. Najważniejszym jednak punktem rozważań Autorki w kontekście relacji izraelsko-palestyńskich jest proces pokojowy i możliwe rozwiązania, które przedstawione są z punktu widzenia Izraela. Za interesujące należy uznać przedstawienie w formie tabeli zmian pozycji Izraela w stosunku do kolejnych negocjacji z przedstawicielami ludności palestyńskiej.

Osobne rozdziały ukazują miejsce Izraela w świecie arabskim oraz stosunki Izraela z Iranem w perspektywie jego programu jądrowego. W pierwszym kontekście uzyskujemy informację o relacjach państwa Izrael z sąsiednimi państwami arabskimi poczynając od jego powstania. Duży nacisk w tym miejscu położony jest na potencjał militarny obu stron w poszczególnych okresach. Zaprezentowane jest to np. w formie tabel dla sytuacji sprzed kryzysu sueskiego w 1956 roku, czy też w sytuacji wojny sześciodniowej z 1967 roku. Równie dużo miejsca A. Bryc poświęciła zagrożeniom asymetrycznym płynącym ze świata arabskiego. Przeanalizowała bowiem zarówno operację *Pokój dla Galilei* na południu Libanu i ówczesne ataki OWP, jak i bieżące zagrożenia powodowane działalnością Hezbollahu.

Niebezpieczeństwu związanemu z programem jądrowym Iranu poświęcony został natomiast kolejny rozdział. Co bardzo wartościowe, za punkt wyjścia Autorka obrała przypomnienie czytelnikowi o strategii sojuszu peryferii, do której w latach 50. XX wieku odnosił się jeszcze David Ben Gurion, a która zakładała sojusz Izraela z niearabskimi państwami na Bliskim Wschodzie tj. Turcją i Iranem. Agnieszka Bryc opisuje płaszczyzny, które poróżniły omawiane w tym rozdziale państwa i przyczyniły się do napiętej sytuacji, która ma miejsce obecnie.

W dalszej kolejności analizie poddane zostają relacje państwa żydowskiego z pozostałymi państwami, kluczowymi dla niego w kontekście strategicznym. Autorka zarysowu-

je między innymi różnicę w polityce amerykańskich administracji G. W. Busha oraz B. Obamy. Wspomniana jest tu dla przykładu nominacja przez tego drugiego dla Chucka Hagela w Departamencie Obrony znanego z wcześniejszych krytycznych wypowiedzi w stosunku do polityki Izraela, ale i również poparcie skierowane ze środowisk żydowskich w USA dla Mitta Romney' a w kampanii wyborczej przeciwko B. Obamie.

Na uwagę zasługuje również analiza relacji z Turcją oraz Indiami. Autorka słusznie zauważyła, że od dojścia do władzy partii AKP i jej lidera Recepta Tayyipa Erdogana, przedeterminowana została polityka zagraniczna Turcji i tylko kwestią czasu było pogorszenie relacji z Izraelem. Tym bardziej, co słusznie zauważyła Agnieszka Bryc, że rząd w Ankarze pretenduje do przejęcia roli swoistego adwokata kwestii palestyńskiej. Ciekawie zaprezentowane zostały również relacje z Indiami, które odwrotnie niż w przypadku Iranu ewoluowały na przestrzeni czasu w pozytywnym dla Izraela kierunku i obecnie oba państwa nawiązują współpracę gospodarczą i militarną.

Ostatnie analizy relacji dwustronnych dotyczą natomiast dwóch państw, które po przemianach tzw. Arabskiej Wiosny w kluczowy sposób oddziałują na politykę bezpieczeństwa Izraela – tj. Egipt i Syria. W pierwszym przypadku, po ponownym dojściu do władzy przedstawicieli związanych z wojskiem, sytuacja, choć nadal pozostaje napięta, to zaczyna być coraz bardziej przewidywalna. W drugim przypadku z kolei, Autorka zauważyła, iż kwestia konfliktu syryjskiego jest nacechowana wielością czynników i interesów. Bardzo dobrze oddaje to dzieląc ten konflikt na 3 poziomy: 1) wewnętrzny, 2) regionalny oraz 3) ponadregionalny, na których kolejno ścierają się interesy: 1) reżimu Bashara Assada z rebeliantami oraz Kurdami, 2) osi szyickiej i sunnickiej w regionie, a także 3) Stanów Zjednoczonych oraz Rosji. To wszystko, jak argumentuje Autorka, nie wpływa pozytywnie na zakończenie konfliktu, a co za tym idzie, ustabilizowanie kwestii bezpieczeństwa Izraela, płynące z tego kierunku.

Jak wspomniano wcześniej, Agnieszka Bryc zrezygnowała z klasycznego podsumowania książki, zastępując je analizą SWOT. W każdym z działów (siła, słabość, szanse i zagrożenia) przedstawione zostały trendy, które powinny być jej zdaniem właściwe dla Izraela w perspektywie roku 2020. Sposób, w jaki zaprezentowane zostało zakończenie, można uznać za esencję całej książki i stylu, w jakim jest napisana. Z bardzo złożonej problematyki, jaką jest kwestia bezpieczeństwa Izraela, a co za tym idzie jego polityki zagranicznej, Autorka wyciągnęła kwestie najistotniejsze i zawarła na 268 stronach książki. Wszystkie czynniki oddziałujące na analizowaną kwestię bezpieczeństwa zostały natomiast przedstawione przez Autorkę w sposób na tyle wyczerpujący, aby zrozumieć punkt widzenia izraelskiej administracji. Było to, jak wskazała Autorka we wstępie, jej głównym celem.

Książka ta powinna stać się obowiązkową lekturą dla studentów stosunków międzynarodowych, którzy chcą poszerzać swoją wiedzę, a w przyszłości specjalizować się w problematyce bliskowschodniej. Tylko zrozumienie motywacji każdej ze stron sporu czy konfliktu w tym regionie może doprowadzić do rzetelnej analizy i wysnucia miarodajnych wniosków.

Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wydanie specjalne – służby wschodnie, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2013, ss. 220.

W związku z obecną sytuacją międzynarodową wokół Ukrainy warto zwrócić uwagę na wydanie specjalne *Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego* poświęcone wschodnim służbom specjalnym, które ukazało się w październiku 2013 roku. Ekspert Ośrodka Studiów Wschodnich im. Marka Karpia oraz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego poruszają w nim zagadnienia związane z bezpieczeństwem wewnętrznym wschodnich sąsiadów Polski oraz roli odgrywanej przez służby specjalne w jego kształtowaniu.

Recenzowany tom zawiera dwanaście artykułów. Otwierają go artykuły przedstawiające analizy dotyczące pozycji służb specjalnych w systemach politycznych Białorusi, Rosji i Ukrainy oraz charakterystyki największych służb Rosji i Ukrainy oraz ich znaczenia dla polityki bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. W dalszej części prezentowane są założenia rosyjskiej ustawy o działalności operacyjno-rozpoznawczej oraz analiza aktywności rosyjskich służb specjalnych na terenie Polski i Czech. Tom zamykają trzy artykuły dotyczące działalności tzw. nielegalów na terenie Europy Zachodniej, legalnych rezydentur zagranicznych wywiadu KGB w latach 1954–1991 oraz koncepcji „neobizantyizmu”. Uzupełnienie publikacji stanowi aneks z tłumaczeniami ustaw o działalności operacyjno-rozpoznawczej wschodnich sąsiadów Polski: Rosji, Ukrainy i Białorusi. Motywem przewodnim tomu są oczywiście służby specjalne Rosji. Z tego powodu dwa pierwsze rozdziały tomu zostały poświęcone analizie ich roli w rosyjskim systemie politycznym oraz Federalnej Służbie Bezpieczeństwa, czyli największej rosyjskiej służbie specjalnej.

W rozdziale pierwszym eksperci OSW opisują rolę służb specjalnych w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej. Po chwilowej destabilizacji związanej z szukaniem nowego modelu dla sektora bezpieczeństwa wewnętrznego Rosji w pierwszej połowie lat 90. XX w., powrócono do koncentracji głównych zadań związanych z bezpieczeństwem państwa w strukturze Federalnej Służby Bezpieczeństwa. Od tego momentu model sektora bezpieczeństwa wewnętrznego Rosji zaczął się na nowo stabilizować i został on ugruntowany w latach 2003–2004.

Autorzy w swoim opracowaniu w przejrzysty sposób prezentują otoczenie prawne służb specjalnych Rosji, krótkie charakterystyki poszczególnych służb oraz źródła finansowania ich działalności.

Znaczenie służb specjalnych w systemie politycznym Rosji jest nad wyraz duże. Struktury państwowe w znacznym stopniu kontrolowane są przez ludzi powiązanych ze służbami specjalnymi, dzięki czemu mogą one chronić i kształtować interesy sektora bezpieczeństwa zarówno w sferze politycznej, jak i ekonomicznej. Symbolem tej symbiozy jest prezydent Władimir Putin.

Rozdział drugi przedstawia główną spadkobierczynię Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego, czyli Federalną Służbę Bezpieczeństwa. Autor, obok otoczenia prawnego i charakterystyki tej służby, w ciekawy sposób opisuje FSB jako instrument kształtowania rosyjskiego systemu władzy, który przez jego „militaryzację” powstrzymuje dezintegrację państwa rosyjskiego.

Kolejne trzy rozdziały zostały poświęcone roli służb specjalnych w systemach politycznych Ukrainy i Białorusi. W rozdziale trzecim autorzy szczegółowo opisują służby specjal-

ne Ukrainy – zwłaszcza ich otoczenie polityczne i prawne, w których funkcjonują, system kontroli i nadzoru oraz charakterystykę i struktury poszczególnych służb. Rozdział czwarty został poświęcony najważniejszej służbie specjalnej Ukrainy, tj. Służbie Bezpieczeństwa Ukrainy, oraz jej roli w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Autorzy podkreślają, że zbyt szeroki zakres kompetencyjny SBU stwarza ryzyko wykorzystywania jej do wywierania wpływu na funkcjonowanie państwa. Dlatego też w 2012 r. władze państwowe Ukrainy rozpoczęły reformowanie SBU, których celem jest przekształcenie tej służby w organizację wpisującą się w demokratyczne przemiany zachodzące do tej pory na Ukrainie. Jednakże obecne próby dezintegracji państwa ukraińskiego mogą się przyczynić do ograniczenia reformy tej służby, jak i całego systemu służb bezpieczeństwa wewnętrznego.

W rozdziale piątym analizie został poddany białoruski system służb specjalnych. Zdaniem Autork funkcjonowanie białoruskich służb specjalnych jest wypadkową przede wszystkim kilku czynników bądź tendencji, wśród których wyróżniły: autorytaryzm przywódcy państwa, siłę tradycji radzieckiej oraz wykorzystanie rosyjskich wzorców organizacyjno-prawnych.

Szczególnie autorytarny system polityczny Białorusi i wiążące się z nim standardy prawne, w tym brak poszanowania trójpodziału władzy, kształtuje standardy funkcjonowania służb specjalnych. Odzwierciedla to brak zapisów konstytucyjnych kontroli resortów siłowych i służb specjalnych przez prezydenta Białorusi, którą jednak faktycznie sprawuje. Skutkiem czego jest również ich instrumentalne wykorzystywanie w realizacji bieżącej polityki prezydenta Białorusi.

W dwóch kolejnych rozdziałach Autorzy przedstawiają i analizują rosyjskie regulacje prawne z zakresu działalności operacyjno-rozpoznawczej. W każdym państwie powinny istnieć przepisy prawne jasno regulujące zagadnienia działalności operacyjno-rozpoznawczej służb specjalnych. Istnienie takich przepisów ma z jednej strony gwarantować zabezpieczenie praw jednostki, aby wyznaczyć granice ingerencji państwa w prawa człowieka, z drugiej zaś strony ma również zapewnić bezpieczeństwo funkcjonariuszy państwowych oraz skuteczność procesu sądowego. Niestety polskie prawodawstwo nie może się poszczycić ujednoliconymi przepisami w tym zakresie.

W rozdziałach ósmym i dziewiątym Autorzy analizują aktywność rosyjskich służb wywiadowczych w regionie Europy Środkowo-Wschodniej na przykładzie Polski i Czech. Podkreślenia wymaga przede wszystkim współpraca służb wywiadowczych Rosji i Białorusi oraz obszary pozostające w kręgu zainteresowania służb rosyjskich ze względu na interesy polityczne, gospodarcze i militarne Moskwy, ze względu na członkostwo części państw tego regionu w strukturach Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz aspiracji innych przystąpienia do tych struktur. Służby specjalne Rosji szczególnie są zainteresowane politykami energetycznymi poszczególnych państw, co oczywiście wynika z chęci wzmocnienia pozycji rosyjskiego sektora energetycznego na rynku europejskim.

W kolejnym rozdziale możemy dowiedzieć się o tak wyrafinowanym rodzaju działalności wywiadowczej, jaką jest lokowanie agentury głęboko zakonspirowanej w społecznościach poszczególnych państw zachodnich. Autor posłużył się przykładem małżeństwa Anschlagów, będącym w rzeczywistości parą rosyjskich nielegalistów. Na przykładzie tej historii warto zwrócić uwagę na znaczenie współpracy międzynarodowej w celu zweryfikowania pozyskanych informacji. Skuteczną wymianę informacji w ramach współpracy międzynarodowej buduje się dzięki zasadzie wzajemności i uzyskaniu informacji zwrotnej.

Bardzo interesująca analiza została przedstawiona w rozdziale jedenastym, która opisuje funkcjonowanie legalnych rezydentur zagranicznych wywiadu KGB w latach 1954–1991. Pod pojęciem legalnej rezydentury rozumie się agencję działającą pod osłoną instytucji funkcjonujących oficjalnie na terenie obcego państwa. Zazwyczaj były to przedstawicielstwa dyplomatyczne, konsularne i handlowe, lecz były to także agencje prasowe, redakcje gazet, instytucje kulturalne i naukowe, a także biura podróży bądź organizacje społeczne. Artykuł zawiera również aneks, w którym zostały przedstawione instytucje służące przykryciu działalności wywiadowczej oficerów służb specjalnych ZSRR.

Dla czytelnika interesujące okażą się również charakterystyki dotyczące podziału między oficerów wywiadu funkcji dyplomatycznych bądź konsularnych w zależności od zadań realizowanych w ramach rezydentury, a także w jaki sposób służby kontrwywiadowcze krajów przyjmujących analizują zachowania potencjalnych szpiegów.

W ostatnim rozdziale tomu Autor opisał próby stworzenia przez rosyjskie elity polityczne nowych koncepcji skutecznej polityki zagranicznej mających na celu odbudowanie prestiżu i pozycji Rosji jako jednego z czołowych mocarstw światowych.

Nostalgia społeczeństwa rosyjskiego za imperialnym statusem Rosji w stosunkach międzynarodowych jest głównym motorem podejmowanych przez Kreml decyzji o ekspansywnym charakterze wobec jej najbliższego otoczenia geopolitycznego, w tym oczywiście Ukrainy. Autor przytacza cztery główne nurty rosyjskiej myśli geopolitycznej, tj. izolacjonizm, neobizantyzm, eurazjanizm oraz okcydentalizm.

Neobizantyzm, którego dotyczy opracowanie, nawiązuje do XIX-wiecznego nurtu bizantyzyzmu, którego twórcą był Konstantin Leontjew. Zgodnie z filozofią bizantyzyzmu o silnej Rosji stanowi dziedzictwo kulturowe Bizancjum, zgodnie z którym Moskwa miała stanowić ośrodek dominujący zarówno w sferze politycznej, jak i religijnej. Dlatego też potęga państwa miała się opierać na silnej władzy państwowej oraz prawosławiu, których emanacjami mają być silny władca oraz ortodoksyjny patriarcha. Współcześnie koncepcja neobizantyzyzmu, podobnie jak koncepcja bizantyzyzmu, opiera się na przyjęciu postawy konfrontacyjnej wobec Zachodu poprzez krytykę i negację przypisywanych jemu cech, czyli liberalizmu, materializmu, indywidualizmu oraz kapitalizmu.

Koncepcja neobizantyzyzmu pozwala władzy rosyjskiej na skuteczną komunikację ze społeczeństwem, które chce utożsamiać się z silnym państwem opartym na ortodoksyjnym chrześcijaństwie. Dzięki niemu Kreml uzasadnia również swoją ekspansjonistyczną politykę, która ma być realizowana poprzez wykorzystanie skutecznych metod angażujących jak najmniej sił i środków.

Wspólna publikacja OSW i ABW stanowi bardzo ciekawy materiał wyjściowy do dalszej dyskusji osób zainteresowanych zagadnieniami bezpieczeństwa – zarówno naukowców i ekspertów, jak i dziennikarzy i publicystów. Należy podkreślić, że publikacja ta jest jawna pomimo tego, że porusza kwestie pozostające na co dzień tajemniczymi i nie doowiedzianymi. Na polskim rynku wydawniczym materiał analityczny zebrany w recenzowanym tomie można uznać za unikalny.

Współpraca obu instytucji analityczno-informacyjnych RP stanowi znakomite połączenie informacji pochodzących z analizy źródeł otwartych, jak i dokonanych ich interpretacji na podstawie dostępu do informacji niejawnych. Uważam, że obydwie instytucje gwarantują rzetelność danych przedstawionych w poszczególnych analizach cząstkowych opracowania. Publikacja ta na pewno stanowi bardzo interesujący element polityki informacyjnej ABW. Zaprezentowanie jej szerszemu gronu – zwłaszcza w związku z obecną aktywnością

Federacji Rosyjskiej w stosunkach międzynarodowych w obszarach: politycznym, militarnym, dyplomatycznym oraz wywiadowczym – należy uznać za pożądany wstęp do szerszej inicjatywy: kompleksowej profilaktyki kontrwywiadowczej skierowanej na każdy poziom administracji państwowej oraz do spółek Skarbu Państwa i przedsiębiorstw aktywnych na rynkach państw Europy Wschodniej.

Otwarcie się Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego na współpracę z ośrodkami analitycznymi i naukowymi to właściwy kierunek, dzięki któremu otaczająca nas rzeczywistość zostanie opisana również z punktu widzenia funkcjonowania w niej tak enigmatycznych instytucji, jak służby specjalne. Tego typu starania czynione są już od wielu lat w USA, Wielkiej Brytanii czy Holandii. Redakcja *Przeglądu Bezpieczeństwa Wewnętrznego* w niedalekiej przyszłości mogłaby przygotować swoim czytelnikom kolejne wydania w duchu recenzowanego przeze mnie numeru specjalnego PBW. Mogłoby one dotyczyć analizy aktywności rosyjskich służb specjalnych w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza oraz w przededniu i podczas agresji Rosji na Ukrainę, ze szczególnym uwzględnieniem Brukseli (siedziby UE i NATO) jako światowej stolicy szpiegów.

Maciej KLUCZYŃSKI

Warszawa

